

АЛЕКСАНДАР
ТЕШИЋ

Горолом

Copyright © 2018, 2025, Александар Тешић
Copyright © 2025 овог издања, ЛАГУНА

Оліи и Арону

Мѣсеца Октоберѣа. Яшѣ възгратьмѣть растушѣти лоу-
нѣ, то кнѣзѣмъ метѣжъ и конскѣмъ погыбѣль, и на мѣста
гладъ и прѣсимѣнѣе, и четвероногымъ погыбѣль и смърть, а
по томъ бѣгъ. Яшѣ ли трѣсь бѣдѣть, то метѣжъ шѣ въстока
повѣдѣть и смърть много и зѣбѣмъ нахожденѣе и мѣжѣмъ
снѣлымъ погыбѣль. Яшѣ ли тоуѣтъ бѣдѣть, пшеницѣмъ благо
и обокшѣа много бѣдѣть.

*Из Зборника ѱоѣа Драїоља**

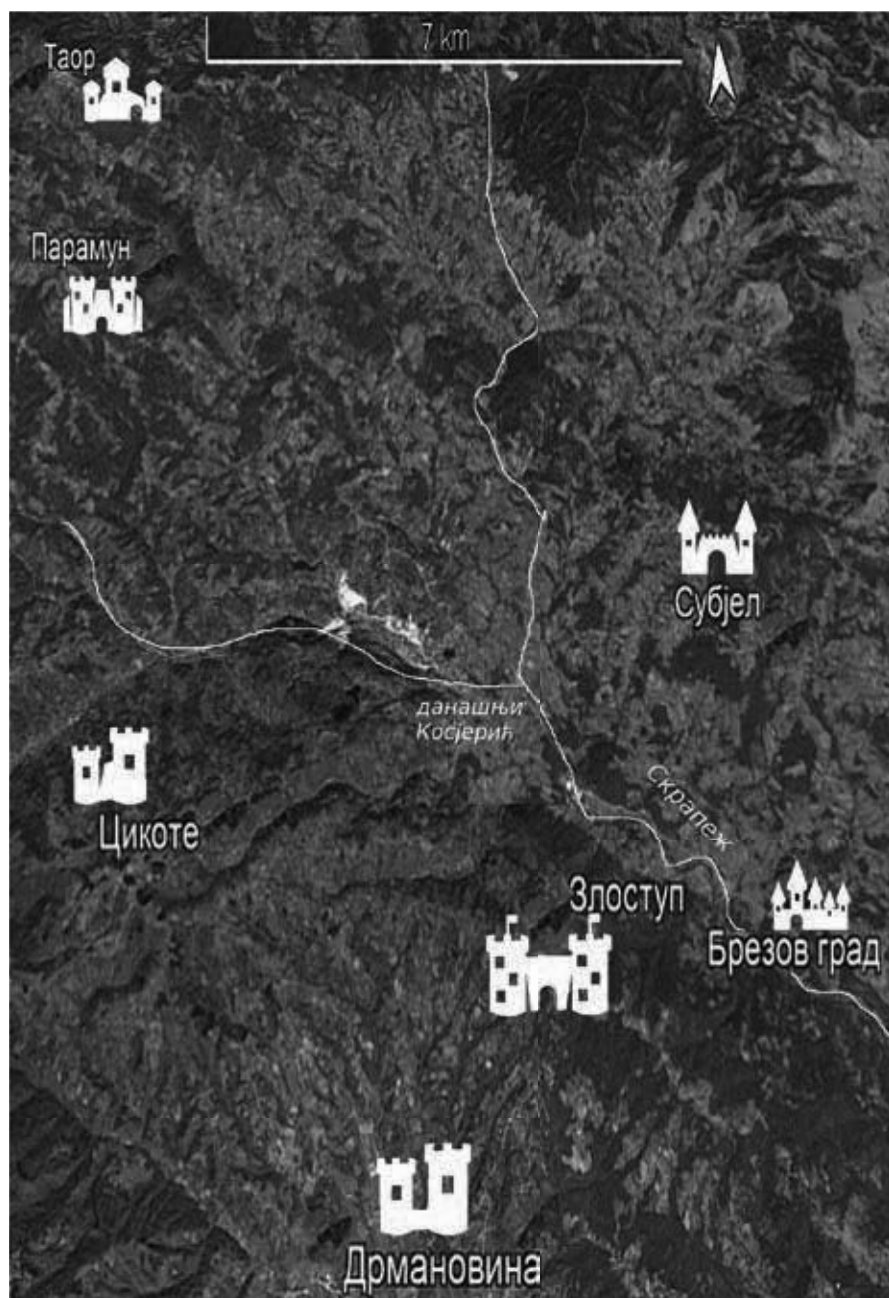
* „Месеца октобра. Удари ли гром док месец расте, кнезовима пре-
ти побуна, а војскама пропасть; по селима завладаће глад и сеоба,
животиње ће страдати и умирати, а онда ће уследити бежанија. По-
буна ће се ширити са истока и биће много умирања, дивље звери ће
нападати, а снажни мужеви ће пропадати. Ако се чује само грмља-
вина, пшеница ће обилато родити и богато ће се окитити воћке.“

Садржај

Први громовни дан	11
Други громовни дан	79
Трећи громовни дан	133
Четврти громовни дан	189
Пети громовни дан	257
Шести громовни дан	297
Седми громовни дан	339
Епилог	433
Литература	435
О аутору	437

ПРВИ ГРОМОВНИ ДАН

1.

Јесен 1358.

Дечак је као укопан стајао поред огњишта и чврсто за руку држао своју млађу сестру. Иако се трудио да не покаже страх, да не би њу још више уплашио, сав се тресао. Укоченог сузног погледа упереног у затворена дашчана врата, кроз чије су се пукотине назирале људске силуете, послушкивао је шта се напољу дешава. Стискао је уста у потпуном незнању. Она је немир осетила преко његове руке, могла му га је видети у очима. Чула је глас њихове мајке пред дубиругом* како с неким прича, али није успевала да разазна њене речи. Сад је видела по брату, а малопре и по уплахиеној мајци, да нешто нипошто није добро. Гледала ју је више пута како плаче, и приликом сахране њиховог оца Нимца, и којекад касније. Имала је десет година, и није могло да јој промакне да се то дешавало кад су сви били гладни. А откад јој је отац умро, то је бивало све чешће. Па ипак, овога пута је мајчина узнемиреност, уз сузе које су јој се од раног јутра сливале низ упало лице, била далеко дубља него досад. Тек кад јој је брат недавно

* Дубируг – полуукопана дрвена колиба купастог облика.

шапнуо: „Сејо, не смео кукати од глади пред мамом јер она још више плаче...“, она се уплашила да се управо њиховом кривицом мајка расплакала. А није јој било лако, тако малој, да ћутке трпи глад. Стисла би зубе и склупчала се на сламарици окренута према зиду. Старији брат јој је показао да може мало заварати глад ако сиса окрајак своје кошуљице. Иако ниједном није испустио гласа, видела је по грчу на његовом лицу да и он трпи страшне болове.

Међутим, њиховог најмлађег брата, од само три године, нико није могао наговорити да не плаче пред мајком, нити га убедити да ће сисањем неке крпице обманути глад. Он је плакао на сав глас.

Мајка кô мајка, дала би му последњи свој залогај кад би имала. Но, хране је толико ретко било, откад јој је муж умро од сушице, да се претворила у болну опсесију, нешто о чему је стално размишљала. Није она седела и кукала, живот према њој ни раније није био дарежљив, била је вредна жена која се није устручавала да се прихвати најтежих и најгорих послова. Ипак, тога није било ни за мушкарце, а камоли за жене. Није се на крају снебивала да претуром по ђубришту изван зидина Клопотника. Једном дневно, раном зором, избациване су сплачине с бедема. Она би их чекала зурећи увис. Ни у томе није била сама, много се сиротиње окупљало под бедемом, ишчекујући то смеће као ману* с неба. Онда би настало гурање, отимање и туча око отпадака. Неретко је добијала батине. А кад би од глади онемоћала, обилазила је подграђе, просила или копала по смећу уцерица.

Оно што јој је некад било незамисливо сад је изгледало као једини спас. Ако не за све њих, а оно бар за њеног најмлађег сина Крстоју. Та најцрња мисао прикрадала јој се

* Мана – по библијској легенди, храна коју је Бог с неба давао Израелћанима.

недељама, испрва би јој само пролетела кроз главу и она би је с гнушањем одбацила. Затим би се све чешће и дуже вијала међу њеним мислима нудећи јој лажну утеху, изналазећи јој свакојаке изговоре. А онда је једном затекла себе како наглас говори док се враћала кући опет празних шака:

„Хоћеш ли, Јанија, да ти сва деца помру? Је ли тако боље? И ти са њима после да легнеш у гроб? Уосталом, ниси прва нити ћеш бити последња! Неће се ни Гороје ни Анкица више мучити! Спаси шта се може спасти, жено!“

Међутим, било је лакше то самом себи казати него себе на то натерати. Изналазила је она наредних дана свакаква оправдања што сваки пут то одлаже за сутрадан. Док више није могла да се сети ниједног разлога.

Ту ноћ је проплакала кријући се под поцепаним, смрдљивим конопљашом,* мислећи да је деца неће чути. Није то промакло виспреном и оштроумном Гороју. Стрепио је од тих њених јецаја које је с муком гушила. Имао је петнаест година и већ је имао прилике да се нагледа свега што му се враћало у ноћним кошмарима или му пак на јави душу тиштало. Он је пре мајке кренуо под надницу, али као она, завршио је на ђубришту под недостижним, хладним зидинама Клопотника. Ратови, кута, разбојници чинили су своје. Најјачи су опстајали, најслабији су пропадали у земљу.

Братоубилачки рат између краља Драгутина и брата му Милутина, а затим рат краља Милутина са угарским краљем Карлом Робертом остављали су за собом само пустош и беду. И то би се некако преживело да није било ситне властеле која је рат увек користила само за своју корист.

Ширили су се насиљем науштрб слабијих суседа, и за тим немилосрдним крволоцима ни трава више није расла. Паљевине села и усева, отимачина стоке и алата, насилно

* Конопљаш – платно начињено од конопље.

одвођење себра, кметова и меропаха и њихова продаја у отроке – робље.* Они који би били поштеђени такве судбине животарили су у највећој беди и сиромаштву.

И док је Гороје слушао мајчино пригушено ридање, најцрње су га мисли опседале. Није се толико плашио за себе колико за своје сестру и брата. Морао их је заштитити. Осећао се као глава породице после очеве смрти. Иако је чинио све да им обезбеди голи опстанак, у овој опустошеној земљи владало је незнање. Некад се чинило да је смрт једини спас од беде.

Ни он није ока склопио целе ноћи, па кад му се мајка Јанија придигла с првим зорним светлом, он је већ био на ногама. Свака реч била је међу њима сувишна. Њихови погледи и тежак мук све су говорили. Нити је он питао мајку, нити му је она нешто рекла.

И после свега, сад док је за руку држао сестру Анкицу, ништа дотад није га могло припремити за оно што је уследило. Једно је знао, неће се одвојити од ње.

„Чуј, жено, нисмо ми дошли да се погађамо с тобом“, чуо се груб мушки глас испред куће. „Дајемо ти десет перпера за мушко дете и седам за женско.“

„Обећали сте ми тридесет...“, започе мајка промукло, али је сад други глас наоштрен за свађу прекину.

„Е па, предомислили смо се! Чула си колико ти дајемо! Одлучи се! Хоћемо што пре да одемо из ове смрдљиве рупе! А далеко је Злоступ.“

Кратак тајац само је Гороју улио лажну наду да ће се њихова мајка ипак предомислити. Чак се помолио у себи и обећао да ће са још већим жаром кренути у потрагу за храном, само ако им Господ сад помогне...

* Себри (слободни сељаци и пастири), који су с временом постали више или мање зависни, као меропси и кметови, а неки, као отроци, били су робови, у потпуном власништву властеле.

„У реду“, једва је чуо њен промукли глас.

Кад су се врата отворила и мајка на трен застала, Гороје је претрнуо од страха и чврсто се загрлио са Анкицом. Као да је предосећала најгоре, сестрица је заронила лице у њега и зајецала. Мајка је несигурним кораком ушла, остављајући врата отворена. Гороје је иза ње могао видети два човека на коњима. Један је одмотавао уже, а други је само седео у седлу држећи у руци велики самострел. Није стигао да им види лица јер их је заклонила Јанина крхка прилика. Нервозно је кршила руке и гутала кнедле, а главом је трзала у раздирућем незнању.

„Морате сад поћи, децо“, рече она једва чујним гласом, а руке је стискала уз себе, несвесно се суздржавајући да их не испружи ка њима.

„Мати, ја бих могао да...“, започе Гороје док се гушио у сузама, али Јанија га прекиде и одсечним покретима руке погура их ка вратима. „Немој нас дати, мати!“, завапи он влажних очију. „Анкица више неће плакати, забогам ти се!* А ја не морам ни јести!“

„Ај’те, децо, љубим вас“, подрхтавао је мајчин слаб глас. „Овако ћете спасти свога брата Крстоја. И себе! Даће вам да једете, биће вам боље, видећете!“

„Нама је најбоље овде, с тобом, мати“, закука јој најстарији син.

„Хоћеш ли доћи по нас?“, завапи сад Анкица.

„Наравно да хоћу, дете моје! Првом приликом!“

А кад је требало да изађу из ње, Гороју се њихова прљава чатрља учини као најмилији дом и уточиште. И Јанија је знала да их само један корак дели од немилосрдног спољног света. Није се могла обуздати па је чврсто загрлила децу, ронећи својим лицем у њихове умршене косе и љубећи их махнито.

* Забогати се – заклету се Богом.

„Бог ће бити уз вас, мили моји“, шапутала им је грцајући између пољубаца. „Не дојте се, Господ ће вас чувати.“

Гороје и Анкица нису могли да прозборе ниједну реч, већ су пригушено јецали чврсто загрљени с мајком. Но она их је погурала и изашли су на зубато јесење сунце.

„Брже мало!“, подвикну им онај са самострелом. Гороје га осмотри: кратка и ретка риђа коса, нападно квржав нос, који је након прелома криво зарастао, рошаво лице, местимично брадато. Дечак то није могао знати, али човек на коњу није био ни десет година старији од њега. Преко кошуље подераних рукава носио је стару верижну кошуљу прошарану рупама. За појасом, с леве стране, висио му је тоболац са стрелама за самострел, а са десне мач у канији.

Онај други скочи из седла носећи два канапа, приђе им и грубо их раздвоји. Одгурну мајку у страну и стаде Анкици везивати руке.

„Обећали сте да их нећете раздвајати!“, завапи мајка.

„Ко те шта пита, жено!“, процеди овај други везујући девојчици руке.

„Немој!“, врисну Гороје и шутну га у цеваницу.

Човек јаукну и бесно га удари песницом, од чега дечак паде у блато. Мајка му прискочи док је лежао држећи се за раскрвављену усну.

„Побогу, Грубаче, ниси му ваљда избио зуб!“, подсмешљиво повиси глас човек у седлу. „Ко ће га купити крезубог!“

„Мала скотина ме шутнула“, рече овај трљајући цеваницу. „Видеће он свога бога...“

„Пусти малца, већ ми дај тог девојчурка.“

„Је ли, а што ти у седлу да је носиш?“, побуни се овај држећи везану Анкицу.

„Зато што ћеш ти успут да је пипкаш, и ко зна шта ће ти пасти на памет!“, рече први, па махну руком да му је доведе. „Пребаци ми је преко седла испред мене, ајде!“

„Е, Кречо, види што већ има сисице!“, ускликну Грубач па је својим великим грубим шакама јако стисну за груди.

На то, Гороје скочи на ноге и залетео би се на њега да га мајка не ухвати за руку. Грубач му запрети песницом и искези му се.

„Биће сисата на мајку, изгледа! Ха-ха!“, забаци главу Креча грокћући.

Грубач одмери Јанију, па се облизну.

„А могао би да сачекаш да је мало...“

„Не измотавај се, будало!“, опомену га Креча. „Нисмо у шуметини, па да се лудираш са женскадијом. Неко ће дићи ларму, па ће стража из града да нас пропита шта радимо с њом. Ајде, дај ми њу, а ти вежи малца. И немој га више тући, платиће нам мање буду ли оштећени.“

Грубач прискочи Гороју и вешто му свеза руке иако се овај опирао. Дечак га с гнушањем одмери: био је очито нижи од оног на коњу, али шири и јачи у раменима. Био је подједнако млад као Креча. Имао је округлу главу и спљоштен нос. Дуга неуредна коса падала му је преко лица у бичевима, кроз које је севао очима пуних мржње. Тако изблиза, Гороје згрожено примети да њоме крије одсечене уши. У смежураној кожи, која је зарасла након затварања ране врелим гвожђем, видела се рупа која му је омогућавала да сачува слух. Дечак је био довољно стар да зна да је то била казна коју су судије изрицале за неке теже преступе.

„Будеш ли ми пиштао у седлу, забогам ти се, рећи ћу Кречи да ти одсече језик“, прострели га овај очима пуним мржње. „Он ужива да то ради.“

„На ти новац, жено!“, викну Креча и баци без упозорења врећицу у блато пред њу.

Грубач на то подухвати Анкицу преко струка и кô од шале је пребаци преко рамена, грохотом се смејући и лупајући је по задњици. Креча се гроктаво засмеја, домахујући

му да је донесе. Овај је као врећу пребаци преко седла испред њега и он је потапша по задњици и ускликну: „Биће ти лепо код чике, цурице! Ха-ха-ха!“

На све је то Гороје беснео, али мајка га је држала онако свезаног да се не би увалио у још већу невољу. Грубач затим приђе њему и повуче га за везане руке ка своме коњу. И њега лако подиже на коња, а он се из скока вину у седло иза њега.

„Нека ти је та мала, Кречо“, добаци му он гладећи Гороја по задњици, „мени је дечкић сасвим довољан!“

Након што се обојица углас насмејаше, окренуше и потераше коње таман кад је Јанија плачући потрчала за њима. Онако лежећи пребачен преко коња, пре него што су замакли између страћара, Гороје је само кратко спазио своју мајку како пада на колена у блато и ридајући ноктима гребе лице.

* * *

Човек се трже из тлапње и кошмара осетивши влажну њушку на свом лицу. Испрва се несвесно одбрани рукама, а кад су му очи и разум одагнали мучне призоре из прошлости које му подсвест подмукло потура у сан – он се насмеја гласно видевши милу главу свога дората изнад свога лица.

Лежао је распојасан на поњави распрострајој на мекој трави, док му је раседлани коњ пасео уоколо кад је наједном одлучио да пробуди свог господара.

Гороје се налакти према њему, поглади га по њушци и наслони на њу своје чело, па му рече умиљатим гласом:

„Шта бих ја без тебе, Крилашу? А? У прави час си ме отргао од ружних снова.“

Уздахнуо је из дна душе и придигао се протежући се. Одскора му се чинило да се буди уморнији него што леже. На јави су га тиштале горке успомене и зломисленост, а у

сну кошмари с гласом и ликом. Откако се вратио у постојбину, прошлост га је почела све чешће прогањати. Као да је само чекала да ногом ступи на српску земљу. Бојао се злослутности тог осећања, које га није напуштало ни након што је у Хиландару окајао своје грехе. Преварио се мислећи да се тиме искупио. Или је посреди било нешто друго?

На панталоне од длакаве коже младог медведа опасао је широк појас са мачем опточеним сребром. Натукао је кратке чизме од жутог сафијана, шиљате спреда, а одоздо потковане, са дугим и широким мамузама. На главу је намакао капу од леопардове коже која му је падала преко десног рамена. На њу су, штрчећи увис, била закачена орлова пера.

Затим је преко леђа коња, уместо покровца, пребацио лавље крзно, и предње шапе причврстио му на груди, док су задње висиле позади. Тек онда му набаци седло такође опточено сребром.

На крају узео своје копље и велики штит, на коме су великим позлаћеним клинцима била закована два велика орлова крила – симбол заточника,* мегданције и врсног ратника.

Узјахао је дората и спустио се на царски друм који је пратио ток речице Лужнице. Бацио је поглед на положај сунца, које је још било високо на небу. Задовољан што још има довољно дневног светла, потерао је коња на север према Росуљама. Стићи ће на Црнокосу за неколико часова.

* Заточник – онај који се коме обавезе да ће што учинити за њега, нарочито изаћи на мегдан.